

بایسته های استراتژیک ایران در مقابل داعش : تحلیلی بر اساس مدل **SWOT**

کاری از : گروه روندهای فکری مرکز مطالعات استراتژیک خاورمیانه

تهیه کنندگان : پیمان خواجوی، سیدمجید مهاجرانی، طیبه دومانلو

مقدمه

ایران می بایست چه استراتژی را در مقابل داعش برگزیند؟ دایره این استراتژی ها به چه میزان گسترده است؟ کدامیک بر دیگری اولویت دارد؟ بر اساس چه مدلی می توان داده های مورد نیاز را استخراج کرد؟ دانش آموخته های حوزه علوم سیاسی و روابط بین الملل در این زمینه چگونه فکر می کنند؟ چگونه می توان از طریق یک فعالیت گروهی این اطلاعات را استخراج کرد؟

برای پاسخ به این سوالات گروه روندهای فکری مرکز مطالعات استراتژیک خاورمیانه، در اقدامی مبتکرانه کارگاهی مبتنی بر روش **SWOT** ترتیب داد و در پژوهشی گروهی تلاش کرد با استفاده از این ماتریس و تطبیق آن با موضوع مطرح شده، داده های جدید و متنوعی استخراج کرده و شیوهی جدیدی برای رسیدن به استراتژی های مناسب ارائه کند. بدین جهت با برگزاری دو کارگاه در روزهای ۱۵ و ۲۲ تیرماه با تسهیلگری پیمان خواجوی و مشارکت ۲۰ نفر از دانش آموخته های علوم سیاسی و روابط بین الملل (پژوهشگران مهمان مرکز مطالعات استراتژیک خاورمیانه و عمدتاً اعضای گروه روندهای فکری آن مرکز) تلاش شد از این روش حول موضوع اتخاذ استراتژی مناسب ایران در مقابل داعش مورد استفاده قرار گیرد. در کارگاه اول نقاط قوت و ضعف و همچنین فرصت ها، تهدیدهای ایران در برابر داعش مشخص شد و در کارگاه دوم براساس اطلاعات به دست آمده در کارگاه اول، استراتژی های مناسب طرح شد. پس از هر دو کارگاه سرگروه ها جلساتی ترتیب دادند و به استخراج و تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده، پرداختند. گزارشی که در پی می آید با توضیح روش **SWOT** و نحوه ی بکارگیری آن در حوزه ی علوم سیاسی به بررسی داده ها و استراتژی های مطرح شده می پردازد.

باید توجه داشت استفاده از روش SWOT در حوزه روابط بین‌الملل چندان معمول نیست، این روش تاکنون بیشتر در علم مدیریت و بازرگانی و در ارتباط با سازمان‌ها و نهادها و... به کار گرفته شده است. بنابراین این پژوهش بی‌شک به دلیل ابتکار در بکارگیری و تطبیق این روش با موضوعات حوزه‌ی علوم سیاسی، پیشگام و جسورانه است. با این وجود نباید فراموش کرد که تطبیق این روش و ارتقا و طراحی تکنیک‌های مورد نیاز جهت افزایش کارآمدی آن امری زمان‌بر و نیازمند جد و کوشش بیشتری است.

افزون بر این، تلاش این پژوهش در استفاده از فعالیت گروهی و تاکید بر تخمین‌ها و نقشه ذهنی افراد نسبت به موضوع مورد پژوهش نیز باید مورد توجه قرار گیرد. کار تیمی و فعالیت‌های گروهی معطوف به هدف و ایجاد فضاهای لابراتواری برای موضوعات علوم سیاسی کار چندان معمولی نیست، و بر اساس قاعده‌ای نانوشته مطالعات دانشگاهی اغلب به صورت انفرادی انجام می‌شود و متدی برای کار جمعی تحلیل و تفسیر وجود ندارد. خطری که مطالعات و تحلیل و تفسیرهای انفرادی به دنبال دارد، محصورشدن در یک سیستم و چارچوب و برداشت‌های کم‌وبیش ثابت از پدیده‌هاست و البته به حاشیه‌رفتن خلاقیت است. شاید بتوان نتایج مطالعات انفرادی را در ناتوانی سیستم اطلاعاتی ایران در بحران حاضر دید. روش‌های چون روش SWOT، طوفان ذهنی و... از آن‌جایی که تلاش می‌کنند داده‌های اولیه را خارج از سیستم‌های تحلیلی به دست بیاورند، می‌توانند در این موارد راه‌گشا باشند. به همین دلیل می‌بایست با نوآوری و خلاقیت بیشتر درهای جدیدی به روی پژوهش‌های علوم سیاسی بگشاییم.

۱- روش و فرایند کار

همانطور که پیش‌تر آمد، در این پژوهش از روش SWOT، طوفان ذهنی (Brainstorming) و همچنین فعالیت گروهی (Teamworking) در استخراج و ساماندهی داده‌ها در قالب دو کارگاه اصلی و چهار کارگاه تحلیل (آنالیز) داده‌ها استفاده شده است.

۱-۱ روش SWOT

روش SWOT در گذشته به صورت معمول در تبیین استراتژی‌های سازمانی، شرکتها و بنگاههای اقتصادی، بازرگانی و فروش، تحلیل سیستمها و... مورد استفاده قرار می‌گرفت اما کارایی و امکانات این ابزار تحلیلی سبب شد که حوزه‌های مختلف علوم انسانی و اجتماعی جهت ساماندهی تحلیل‌های خود از آن

استفاده کنند. ضمن آنکه پیوند علوم سیاسی با رهیافت نهادی و همچنین ورود نگرش‌های جامعه‌شناسی سازمان‌ها که دولت را به مثابه سازمانی در نظر می‌گیرد که در زیر مجموعه خود دارای سازمان‌های کوچکتری است و در سطح بین‌الملل نیز می‌بایست با دیگرکشورها به مثابه سازمان‌های هم‌عرض یا رقیب، همکاری و یا رقابت داشته باشد، استفاده از این ابزارها را هر چه بیشتر توجیه می‌کند.

ماتریس SWOT بر آنالیز عوامل مثبت و منفی درون سازمانی و برون سازمانی تاکید میکند. اگر بخواهیم آن را نسبت به موضوع و هدف پژوهش انطباق دهیم، یعنی دولت و دستگاه سیاستگذاری خارجی را به مثابه یک سازمان در نظر بگیریم که دارای نقاط قوت و ضعف و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهایی است؛ می‌بایست روش خود را بر تعاریف زیر استوار سازیم:

نقاط قوت (Strengths): عبارت از داشته‌های مثبت و توانایی‌های بالقوه‌ای است که یک کشور و یا دولت در اختیار دارد و می‌تواند از آن‌ها در رسیدن به هدفی مشخص استفاده کند.

نقاط ضعف (Weaknesses): عبارت از ویژگی‌های منفی داخلی کشور است که رسیدن به مقصود را برای آن دشوار می‌سازد.

فرصتها (Opportunities): واقعیت‌ها و امکانات بالقوه خارجی (محیطی) است که می‌تواند در رابطه با تحقق اهداف مشخصی در خدمت کشور قرار گیرد.

تهدیدها (Threats): مجموعه‌ای از پدیده‌های منفی خارجی (محیطی) است که بر اهداف و برنامه‌های یک کشور تاثیر نامطلوبی دارد.

استخراج داده‌های اولیه مبنی بر شناسایی عوامل مثبت و منفی بالقوه داخلی و خارجی بر اساس ماتریس زیر صورت می‌گیرد. شناسایی و استخراج این عوامل بر اساس روشهای متفاوتی به صورت فردی و یا گروهی قابل انجام است؛ که در این پژوهش در قالب فرآیندی گروهی استخراج شده است.

	داخلی	خارجی
نقاط قوت	قوتها(S): - - -	فرصتها(O): - - -

نقاط ضعف	ضعفها (W):	تهدیدها (T):
	-	-
	-	-
	-	-

در نهایت و پس از استخراج و تحلیل داده و نوشتن استراتژی های مختلف از طریق ایجاد ترکیبهای دوگانه ایی از عوامل درونی و برونی بر اساس ماتریس زیر انجام می شود. این استراتژی ها بر اساس چهار تحلیل WO، SO، ST و WT صورت می گیرد.

	فرصتها (O)	تهدیدها (T)
قوتها (S)	استراتژی SO	استراتژی ST
ضعفها (W)	استراتژی WO	استراتژی WT

تحلیل SO : این استراتژی به عنوان استراتژی رقابتی تهاجمی مشهور است بر اساس در این استراتژی می بایست ترکیبی از نقاط قوت داخلی و فرصتهای محیطی در خدمت اهداف و برنامه ها قرار گیرند

تحلیل WO : این دسته استراتژی به عنوان استراتژی بازنگری شناخته می شوند و بر اساس آن می بایست با استفاده از فرصتهای محیطی بر ضعفهای داخلی غلبه کرد.

تحلیل ST : این استراتژی به عنوان استراتژی تنوع بخشی شناخته می شود و تلاش می کند با استفاده از نقاط قوت داخلی بر تهدیدات خارجی فائق آید.

تحلیل WT: این استراتژی به عنوان استراتژی تدافعی شناخته می شود و به دنبال ایجاد مانع بر سر تهدیدها محیطی به دلیل ضعفهای داخلی است به همین دلیل با در نظر گرفتن تهدیدات تلاش می کند ضعفهای خود را پوشش دهد.

۱-۲ طوفان ذهنی

روش طوفان ذهنی یا بارش افکار روشی است برای برانگیختن ذهن فرد و یا گروه. در این روش اعضای گروه تلاش می کنند آنچه که در پس ذهن خود دارند به سرعت و بدون آنکه بر یکدیگر خرده بگیرند بیان کنند. در روش طوفان ذهنی بر چند اصل تاکید می شود:

کمیت گرایی: به این معنی که هر چه ایده های مطرح شده بیشتر، متنوع تر و متفاوت تر باشد بهتر است. در واقع تعداد بیشتر ایده ها و متنوع تر بودن آنها شانس رسیدن به ایده های بکر را افزایش می یابد.

سرعت بالا: اعضا می بایست در این روش سریع فکر کنند و به ذهن خود این اجازه و شهامت را بدهند که بدون قید و بند و در آزادی کامل ایده های خود را مطرح کنند.

خودداری از انتقاد: در طوفان ذهنی نقد ایده ها به آینده موکول می شود و شرکت کنندگان در راستای گسترش و افزایش ایده ها تلاش می کنند. در این روش اعضا هر چه در ذهن دارند بیان می کنند و در گروه مستند می شود و اعضای گروه تاکیدی بر اصلاح نظر یکدیگر ندارند. نقد و اصلاح نظرات به مراحل دیگری منتقل می شود.

استقبال از ایده های غیر معمول: برای رسیدن به یک لیست خوب و بلند از ایده های غیر معمول استقبال می شود و اعضا می توانند با پیش فرضهای متفاوتی ایده های متفاوت خود را بیان کنند.

ترکیب و ارتقا ایده ها: در نهایت طی یک فرایند گروهی ایده ها و خروجی های ذهن اعضا ترکیب و ارتقا می یابند. و به قولی در این ترکیب ایده ها " $1+1=3$ " (در این هم افزایی، به ترکیبهای جدیدی می توان دست یافت که از طریق رفتارهای خطی و شیوه های متداول قابل دست یافتن نیستند.)

۳-۱ گردش کار

اعضای کارگاه متشکل از ۲۰ نفر بودند که توسط یک تسهیل گر اداره می‌شد. همچنین از مقادیری مقوای بزرگ و ماژیک به عنوان ابزار کار استفاده گردید. کارگاههای اصلی در دو روز، روزها ۱۵ و ۲۲ تیر ماه برگزار شد و بین دو کارگاه و بعد از کارگاه دوم مجموعاً ۴ جلسه کارگاه آنالیز داده‌ها برگزار گردید.

کارگاه اول ۹۳/۴/۱۵ برگزار شد در ابتدا برای گرم شدن بحث و جلب مشارکت همه اعضا در کارگاه از اعضای گروه خواسته شد در قالب یک جمله بسیار کوتاه و یا یک تیترا دیدگاه خود را در باره داعش و عملکرد آن بیان دارند. این عمل سبب شد همه جلب کارگاه شده و فعالیتی از خود بروز دهند. در این کارگاه ابتدا اعضا در قالب ۵ گروه چهار نفره تقسیم شدند و از اعضا خواسته شد هر گروه در قالب بارش افکار ایده های اعضا را در خصوص نقاط قوت، نقاط ضعف و فرصتها و تهدیدهای محیطی بیان دارند. سپس از هر گروه یک نفر ضمن نصب مقوای حاوی بارش افکار اعضا گزارشی را نسبت به مسائلی که در گروه مطرح شد ارائه داد. پس از ارائه گزارش گروهها شرکت کنندگان در کارگاه با زدن تیک (علامت مثبت) نسبت به ایده هایی که با آن موافق بودند واکنش نشان دادند.

در روز اول کارگاه بیش از ۱۰۰ ایده از سوی اعضا درباره نقاط قوت، ضعف، فرصتها و چالشهای ایران در برابر داعش مطرح شد به همین دلیل پس از پایان روز اول کارگاه طی دو جلسه چند تن از اعضا اقدام به استخراج، ترکیب و ارتقا ایده‌ها کردند و البته بسیار کوشیدند که به ایده های مطرح شده در کارگاه وفادار بمانند و در آن چارچوب حرکت کنند و محبوبیت ایده ها در کارگاه در نظر بگیرند.

کارگاه دوم ۹۳/۴/۲۲ برگزار شد؛ در کارگاه دوم ابتدا نتایج جمع بندی شده هفته پیش توسط تسهیلگر به اعضا ارائه شد و اعضا نسبت به اهداف، برنامه و شیوه کارگاه جدید توجیه شدند. سپس اعضا به چهار گروه ۵ نفره WO، SO، ST و WT تقسیم و از اعضا خواسته شد ایده های استراتژیک خود در را با در نظر گرفتن نتایج کارگاه قبل بیان دارند. با این تفاوت که به غیر از یک نفر که سرگروه محسوب می شد، بقیه در میان گروهها می چرخیدند. در مرحله بعد سرگروه هر گروه اقدام به شرح استراتژیهای استخراجی نمود و سپس مانند روز اول اعضا با علامت تیک نظر خود را در باره استراتژیهای مطرح شده بیان کردند.

در نهایت طی دو جلسه سه تن از اعضا اقدام به استخراج و جمع بندی داده ها کرده و مباحثی را به عنوان خروجی کارگاه در قالب استراتژیهای پیش نهادی ارائه کردند. و در نهایت استراتژیهای تهاجمی، تدافعی، بازنگری و تنوع بخشی استخراج شد.

۲- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

۱-۲ قوتها

شرکت کنندگان در کارگاه معتقد بودند که ایران در مقابل داعش دارای نقاط قوت بالقوه زیر است، این نقاط قوت بر داشته های داخلی ایران تاکید می کند که ایران می تواند از آنها بهره بگیرد:

- ۱- نفوذ نسبی ایران بر شیعیان و کردها
- ۲- توان اطلاعاتی ایران در منطقه (وجود شبکه گسترده اطلاعاتی- امنیتی و آشنایی با منطقه)
- ۳- تجربه های نظامی در سوریه و بلوچستان و... (جنگهای نامتقارن و ضد شورش)
- ۴- برجسته شدن موقعیت ایران به دلیل رواداری قومی-مذهبی و حکومت مرکزی با ثبات
- ۵- وجود اجماع در خصوص مقابله با داعش میان دولت و مردم
- ۶- ساختار منسجم نیروهای مسلح و دست برتر نظامی
- ۷- نفوذ ایران بر دولت عراق

۲-۲ ضعفها

- از نظر شرکت کنندگان در کارگاه ایران در مقابل داعش و نتایج فعالیتهای آن داری ضعفهای زیر است:
- ۱- عدم توانایی در ایجاد منابع متنوع قدرت و نفوذ در عراق (تمرکز بیش از حد بر مالکی و توجه نکردن به دیگر گروههای شیعه و دیگر گروههای قومی و مذهبی)
 - ۲- ضعف در پیش بینی شکل گیری و اهداف داعش
 - ۳- توسعه نامتوازن در ایران (عامل چند پارگی های مذهبی و قومی در ایران و گروههای جدایی طلب)
 - ۴- ضعف اقتصادی در ایران پیشی گرفتن هزینه ها بر امتیازات در منطقه
 - ۵- ناهماهنگی در تصمیمات و سیاست خارجی
 - ۶- استقبال نکردن شهرهای مرزی ایران از مواجهه با داعش
 - ۷- اطلاع رسانی های نادرست نسبت به تحولات عراق و منطقه

۲-۳ فرصتها

ایران در مقابل داعش دارای فرصتهای محیطی زیر است این فرصتها را لزوماً ایران ایجاد نکرده بلکه فضای بین الملل به صورت بالقوه در اختیار ایران می گذارد و ایران می تواند از آنها استفاده کند:

- ۱- برجسته شدن موقعیت ایران (جزیره ثبات و نظام سیاسی)
- ۲- اجماع جهانی علیه تروریسم
- ۳- ایجاد فرصت چانه زنی در مذاکرات بین المللی (امکان بهبود رابطه با غرب، چانه زنی هسته ای)
- ۴- پدیداری کشوری شیعی در عراق و بغداد ضعیف در صورت تجزیه (افزایش نفوذ ایران در عراق)
- ۵- افزایش موقعیت ایران در رابطه با موضوع انرژی
- ۶- موقعیت ژئوپولیتیک و استراتژیک ایران در منطقه

۲-۴ تهدیدها

با در نظر گرفتن عملکرد داعش و تحولات عراق و منطقه تهدیدهای زیر برای ایران وجود دارد:

- ۱- تلاش کشورهای منطقه برای کاهش نفوذ ایران
- ۲- تهدید مرزها و به خطر افتادن تمامیت ارضی
- ۳- تهدید حاکمیت ملی (تشکیل کردستان عراق و افزایش تنشهای قومی و مذهبی)
- ۴- برهم خوردن موازنه قوا در منطقه به نفع عربستان، ترکیه و اسرائیل
- ۵- رادیکال شدن فضای منطقه از طریق شکاف شیعه و سنی و افزایش قدرت القاعده
- ۶- هجوم موج پناهندگان به داخل ایران
- ۷- از بین رفتن توان اقتصادی و نظامی در عراق

۳- استراتژیهای تهاجمی، تدافعی، بازنگری و تنوع بخشی

۳-۱ تحلیل SO

در این مرحله شرکت کنندگان با ترکیب نقاط قوت و فرصتهای ایران در مقابل داعش، تحلیل رقابتی-تهاجمی خود را به شرح زیر ارائه کردند:

۱- با توجه به برخورداری ایران از توانایی سیاسی، نظامی و اطلاعاتی در عراق، می بایست در جهت تثبیت و افزایش موقعیت ژئوپلتیک و استراتژیک خود در منطقه تلاش کند.

۲- تاکید بیشتر بر ایران به عنوان الگوی موفق تر سیاسی (از نظر سیستم و ثبات و امنیت) بر مبنای موفقیت در دولت ملت سازی و رواداری قومی- مذهبی (ایران در منطقه خاورمیانه نسبت به دیگر کشورها از نظر سیاسی دارای یک سیستم دموکراتیک و با ثبات و از نظر امنیتی با کمترین چالش ها مواجه است).

۳- استفاده از توان سیاسی- امنیتی ایران در عراق به عنوان عامل قدرت در مذاکرات بین المللی

۴- به کارگیری توان سیاسی- امنیتی برای برقراری آرامش در عراق در راستای هماهنگ شدن نظم منطقه ای و بین المللی [که به برجسته شدن موقعیت ایران در منطقه منجر می شود].

۳-۲ تحلیل WO

شرکت کنندگان در کارگاه در این مرحله تلاش کردن با در نظر گرفتن فرصتهای محیطی و نقاط ضعف داخلی استراتژی "بازنگری" خود را به گونه تدوین کنند که با استفاده از فرصتهای موجود نقاط ضعف داخلی پوشش داده شود:

۱- بهره گیری از وجود اجماع جهانی علیه تروریسم و فرصت چانه زنی در مذاکرات بین المللی همراه با افزایش همکاریهای اطلاعاتی جهت افزایش توان مقابله با داعش. (جهت پوشش ضعف اطلاعاتی ایران در مقابل داعش)

۲- فرصت بهبود رابطه با غرب و افزایش موقعیت ایران در بازارهای انرژی جهانی می تواند سبب کاهش مشکلات اقتصادی ایران شود که باید از آن بهره برد.

۳- استفاده از موقعیت ژئوپلیتیک و استراتژیک ایران برای تاثیر گذاری و اعمال فشار بر گروه‌های ذینفوذ قدرت در عراق بویژه کردها. (استفاده از محصور بودن کردستان در خشکی و نیاز به دسترسی به شاهراه‌های انتقال انرژی)

۴- افزایش قدرت اقتصادی و توانایی پرداخت هزینه‌های منطقه‌ای از طریق افزایش قیمت نفت ناشی از بحران عراق.

۵- در صورت تجزیه و تشکیل دولت شیعی در عراق تمرکز بر یک بغداد ضعیف و وابسته می‌تواند سبب ایجاد حوزه نفوذ سیاسی و قدرت برای ایران شود.

۶- تاکید بر ثبات در ایران به عنوان مانع رشد شکافهای قومی- مذهبی (اندیشه‌های تجزیه طلبانه) در نظر گرفته شود. (تجزیه به مثابه ایجاد بی‌ثباتی و ناامنی)

۳-۳ تحلیل ST

در تحلیل ST شرکت کنندگان کوشیدند تا با استفاده از نقاط قوت بدست آمده، استراتژی "تنوع بخشی" به سیاستها را برای فائق آمدن بر تهدیدهای داعش تبیین کنند:

۱- استفاده از توانایی‌های اطلاعاتی-نظامی ایران در نفوذ بر شیعیان، کردها و دولت مرکزی در عراق برای جلوگیری از تجزیه

۲- استفاده از توان نظامی، در صورت تهدید مرزها و به خطر افتادن تمامیت ارضی

۳- بستن مرزها برای جلوگیری از ورود پناهندگان

۴- استفاده از ناراضیان عراقی برای ایجاد تهدیدهای امنیتی در مناطق تحت اشغال داعش

۵- تقویت الگوی رواداری قومی-مذهبی در ایران برای مقابله با رادیکال شدن فضای منطقه و کاهش شکاف شیعه و سنی (توجه جدی به تبدیل شدن منازعه سیاسی در عراق به یک جنگ مذهبی در منطقه)

۶- تلاش برای تنوع بخشی به منابع قدرت و نفوذ در عراق از طریق بهره‌گیری از امکانات اطلاعاتی و نفوذ در میان گروه‌های مختلف عراقی (امکانات اطلاعاتی به معنای شناخت گسترده نسبت به گروه‌های مختلف شیعه و کردها)

۳-۴ گروه WT

بر مبنای استراتژی WT (استراتژی دفاعی) شرکت کنندگان تلاش کرده‌اند با برطرف کردن نقاط ضعف در مقابل تهدیدهای بیرونی استراتژی‌های تدافعی ارائه کنند.

۱- برخورد جدی با رهبران کردستان در تعقیب ایده استقلال

۲- همکاری و ترغیب مرجعیت در عراق و تغییر جهتگیری سیاست‌ها برای اقناع مالکی جهت معاونت به

جای رهبری

۳- معرفی یک یا چند شخصیت سنی در مناصب دولتی ایران (برای فایق آمدن بر شکاف‌های قومی-

مذهبی- در مناصبی که در معرض افکار عمومی قرار دارند).

۴- کار اطلاعاتی با لایه‌هایی از داعش برای کسب اطلاعات

۵- جلب مشارکت نخبگان و اقلیتهای قومی- مذهبی در برنامه های توسعه محلی در همکاری با دولت

مرکزی

۴- تجزیه و تحلیل داده‌های استراتژیک:

۴-۱ یک ضعف اطلاعاتی ایران نسبت به داعش (غافلگیری ایران نسبت به عملیات داعش)

اگرچه داعش، بازیگر جدیدی در بحران‌های منطقه نیست و از مدتها قبل در سوریه و در بعضی از مناطق مرزی عراق و سوریه فعالیت داشته است اما به نظر می‌رسد، ایران به همراه بسیاری از کشورهای منطقه از نحوه عملیات و قدرت‌نمایی این گروه در اشغال موصل و سپس گسترش سریع در عراق و قدرت گرفتن این گروه در سوریه غافلگیر شده‌اند. این غافلگیری و عدم واکنش به موقع ایران و عراق به فعالیت‌های این گروه نشان از ضعف اطلاعاتی در این مورد دارد. از جمله دلایل این ضعف می‌توان به مشکلات ساختاری جریان اطلاعات از مناطق درگیر منازعه به مراکز تصمیم‌گیری، عدم توانایی تشخیص موضوعات بحران‌ساز و تاثیرات امنیتی برخی اقدامات دولت عراق در مناطق سنی و تمرکز بر فعالیت دیگر گروه‌ها به عنوان مثال درگیری بین گروه‌های شیعه اشاره کرد.

۴-۲ تنوع بخشی به منابع نفوذ و قدرت در عراق (درک بهتری از دیگر از گروه‌های شیعه و سنی و کردها و

ترکمن‌ها) (کشوری که ادعا قدرت منطقه‌ای بودن را دارد نمی‌تواند تنها بر منابع ایدئولوژیک تاکید کند).

اکتفا به منابع ایدئولوژیک قدرت و نفوذ در منطقه سبب می‌شود تا از یک توانایی ایران برای ایفای نقش قدرت منطقه‌ای و مقابله تهدیداتی از جنس شورش داعش محدود گردد. نباید از یاد برد که مقابله با شورش‌هایی مانند داعش نیاز به داشتن روابط بسیار خوب و درک درست از تمامی گروه‌های اجتماعی و مذهبی مانند گروه‌های مختلف شیعه، سنی، ترکمن‌ها و کردها دارد و ایران نمی‌تواند بدون به کارگرفتن نیروهای این گروه‌ها در وهله نخست از گسترش داعش در عراق جلوگیری کرده و سپس به مقابله با داعش پردازد. تمرکز بر گروه‌های شیعه در عراق و قرار دادن تمامی تخم مرغ‌ها در سبد آنها مانع ایجاد روابط لازم با دیگر گروه‌ها و کشورها شده و می‌توان پیامدهای وخیمی برای ایران داشته باشد. جدای از ناتوانی در مقابله با پدیده داعش و گسترش آن به سمت مرزهای ایران و عتبات عالیات، این تک محوری شدن منابع نفوذ و قدرت ایران در عراق می‌تواند سبب شود تا رقبای منطقه‌ای ایران در عراق، سوریه و لبنان قدرتمند شده و منافع ایران را به مخاطره اندازند.

۳-۴ تغییر نقش مالکی از رهبری به معاونت:

با توجه به پیروزی ائتلاف مالکی در انتخابات اخیر پارلمان عراق، اصرار نوری مالکی بر حفظ کرسی نخست وزیری و نقشی که اقدامات مالکی به عنوان نخست وزیر در عراق در گسترش شکاف‌های مذهبی-اجتماعی در این کشور داشته است، یکی از اقدامات موثر ایران برای کاهش تنش‌ها بین گروه‌های مختلف عراقی و تقویت دولت مرکزی در بغداد اقلان مالکی برای تغییر نقش اوست. در این راستا ایران باید از نفوذ خود برای معرفی گزینه‌های دیگر نخست وزیری استفاده کرده و از توانایی‌های مالکی در عرصه‌ی دیگری استفاده کند.

رواداری قومی-مذهبی (سرمایه‌گذاری در ایجاد شخصیت‌های سنی و به کارگیری نخبگان قومی مذهبی)

در ایران به عنوان کشوری که از چندین قوم با مذاهب مختلف تشکیل شده است، در مقایسه با کشورهای منطقه هم در سطح مردم و هم در سطح دولت، روابط میان قومیت‌ها و مذاهب هیچ‌گاه به سطح اختلافاتی که منجر به وقوع شورش و درگیری در سطح عراق، بحرین یا عربستان نرسیده است. مردم و دولت ایران طی سالیان به تجربه دریافته‌اند که افزایش اختلاف جز تضعیف آنها و تقویت دشمنانشان نتیجه‌ای در پی نخواهد داشت.

از سوی دیگر برای کاهش اختلافات موجود و تقویت این رواداری قومی-مذهبی در سطح اجتماع، دولت باید بر شخصیت‌های دیگر اقلیت‌ها مذهبی (به خصوص برادران و خواهران اهل سنت) سرمایه‌گذاری کرده و از وجود آنها در مناطق و موضوعات مختلف بهره بگیرد. در موضوع بازگرداندن سربازان ربوده شده توسط

گروه جیش العدل، استفاده از توانایی‌ها و ظرفیت‌های بزرگان اهل سنت در استان سیستان و بلوچستان سبب شد تا نه تنها اختلافات در این استان کاسته شود بلکه مانع تبلیغات این گروه در میان اهل سنت نیز شد.

۴-۴ مقابله جدی با رهبران کردستان برای تجزیه

همانطور که اشاره شد، تجزیه کردستان عراق داری تبعات سنگین بر منافع جمهوری اسلامی است. ایران برای مقابله با این موضوع به غیر از استفاده از اهرمهای ژئوپلیتیکی می‌تواند از دیگر ابزارهایی که منافع رهبران کرد تجزیه طلب را هدف قرار می‌دهد برای جلوگیری از تلاش برای تجزیه عراق استفاده کند.

۴-۵ استفاده از توان ایران در عراق، اجماع جهانی علیه تروریسم، تلاش برای درک بهتر از جامعه جهانی در نتیجه اینها: کوتاه آمدن ایران و کسب امتیازات بیشتر (ایران برای موفقیت دیگر نمی‌تواند همه چیز را در عراق با هم داشته باشد).

تهدید داعش در عراق و سوریه و وجود اجماع بین المللی برای مقابله با تروریسم و همچنین همسویی ایران و جامعه جهانی در مبارزه با این گروه، موقعیتی را برای جامعه جهانی فراهم کرده است که با ضمن بهره گیری از توان ایران در عراق و همکاری با این کشور درک بهتری از ایران به دست آورده و ایران نیز از این فرصت که درک بهتری از جامعه جهانی به دست آورد برخوردار می‌شود. با بهره گیری از این شرایط، ایران می‌تواند با سازش در مورد برخی موارد، امتیازات بیشتری در منطقه کسب کند. ایران باید به خاطر داشته باشد که شرایط حاصل از تهدید داعش می‌تواند به در صورتی به تقویت جایگاه ایران در منطقه کمک کند که ایران منافع مشروع دیگر قدرتهای منطقه‌ای را به رسمیت شناخته و به پیشینه سازی مطلق منافع خود نپردازد. به عبارت دیگر ایران در صورتی می‌تواند قدرت خود را در منطقه به نمایش بگذارد که با رسمیت شناختن منافع دیگران، عامل ایجاد آرامش حتی میان رقبای منطقه‌ای خود بوده و از توان آنها برای مقابله با تهدیداتی مانند داعش استفاده کند.

۵- نتیجه گیری

از آنجا که در ایران فعالیت‌های جمعی و پژوهش‌های گروهی در حوزه علوم انسانی چندان مورد استفاده قرار نمی‌گیرد سامان دادن پژوهشی درباره‌ی داعش با همکاری حدود ۲۰ نفر، خود تجربه‌ی جدیدی است. همچنین استفاده از روش SWOT در مطالعات روابط بین‌الملل تاکنون چندان مورد استفاده قرار نگرفته است. با

این اوصاف برگزارکنندگان و شرکت‌کنندگان در این کارگاه پژوهشی در نهایت رضایت مندی بالایی را از روند صورت گرفته ابراز داشتند.

نتایج نهایی این پژوهش توانست به نوعی طیف وسیعی از استراتژی‌های قابل استفاده برای دولت جمهوری اسلامی ایران در مقابل داعش را پیشنهاد دهد که در آن ترکیبی از فرصت‌ها، تهدیدها و نقاط قوت و ضعف ایران به کار گرفته شده است. تهدید داعش، ضمن آن که برخی ضعف‌های اطلاعاتی ایران در عراق را عیان ساخت بر لزوم تنوع‌بخشی به منابع نفوذ و قدرت در عراق تاکید می‌کند. از سوی دیگر ایران می‌بایست توجه بیشتری به گفتگو و همکاری با دیگر قدرت‌های خارجی مدعی در عراق براساس حفظ منافع متقابل و افزایش امنیت منطقه داشته باشد و در جهت تحقق آن تلاش کند.

۶- تقدیر و تشکر

این پژوهش در گروه روندهای فکری مرکز مطالعات استراتژیک خاورمیانه و در چارچوب بررسی ابزارهای نوین تجزیه و تحلیل سیاسی صورت گرفته است و بدینوسیله از پژوهشگران محترم این گروه و به‌ویژه استاد ارجمند جناب آقای دکتر قدیر نصری، مدیر محترم گروه که اعتماد و همکاری ایشان، شرایط آموزدن این روش جدید در پژوهش‌های روابط بین‌الملل را فراهم کرد، کمال تشکر و امتنان را دارد.